

התורה והמצוה

עלון בענייני מצוה הלכה מנהג ועיונים בעבודת ה'

עלון מס' 41

ה'תשפ"ו

פרשת בראשית

פרשת בראשית

עם סיומם של חגי ירח האיתנים, עם סיומה של תקופת השנה (תחלתה של השנה החדשה כאשר הישנה עדיין לא לגמרי הסתיימה, ועי' פירוש רש"י), אנו זוכים להתחיל השבת את חומש בראשית, הראשון מחמשת חומשי התורה. בחומש זה אנו לומדים על מה שהיה מבריאת העולם ועד ירידת אבותינו למצרים.

בעלון הראשון (פרשת משפטים אשתקד) הקדמתי בדרשת חז"ל (בברכות ה.) **וַיֹּאמֶר יְיָ אֱלֹהֵי מֹשֶׁה ... וְאַתָּה לָךְ אֶת-לַחַת הָאֶבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי לְהוֹרְתָם: ... לוחות האבן** אלו י' הדברות. והתורה זה מקרא. והמצוה זו משנה. אשר כתבתי אלו נביאים וכתובים. להורותם זה תלמוד. מלמד שכולם נתנו למשה מסיני. עכ"ל המדרש. כולם אם כן נצרכים כדי לדעת ולקיים את מצוות תורה"ק. במקרא היא התורה שבכתב כתובות כל תורה המצוות. כל קריאה או לימוד בה, צריכים להיות מתוך הבנה. בתורה שבעל פה שעיקרה היא המשנה, שנויות ההלכות כיצד יש לקיים את כל המצוות. בחלקים רבים בתנ"ך, כתובים רק מעשים, או דברי מוסר ותוכחות, ועוד. זהו החלק הפנימי של המצוות. פעמים רבות מדובר ביסודות של כל התורה כולה. בחלקים אלו נלמד גם ענייני הנהגה נכונה של האדם בחיי היום יום. חלקה השני של התורה שבע"פ, הוא התלמוד הוא פירוש המשנה, דיונים על דברי המשנה, ביאורי מחלוקות, פסק הלכה במחלוקות מסויימות, וכן לימוד דינים מסויימים במקרים שלא נשנו במשנה. בתלמוד באים לפסק ההלכה בכל סוגיה.

בכל חומש בראשית אותו אנו זוכים להתחיל השבוע, יש שלש מצוות בלבד. ברוב ככל הספר יש רק דברים העלולים להראות לנו כסיפורים היסטוריים. אך כפי שהקדמתי, בכל החלקים שבכ"ד כתבי הקדש בהם אין מצוות, נמצא החלק הפנימי של המצוות. כדי לקיים את מצוות ה' כראוי, חובה עלינו ללמוד ולדעת היטב גם חלקים אלו. האירועים שבשתי הפרשות הראשונות שבתורה - פרשת בראשית ופרשת נח - מתפרסים על מספר שנים גדול יותר ממספר השנים שמפרשת לך וְעַד סוֹף כָּל הַתּוֹרָה בה מסופר על פטירת משה רבנו סמוך לכניסה לארצה"ק. ההסבר לכך פשוט לכל מי שמבין שכאן נמצאת פנימיות התורה. ספרים רבים העוסקים בעניינים מסויימים שיש המכנים גם אותם 'פנימיות התורה' נכתבו עבור כאלה שלמדו ויודעים כראוי את יסודות קיום המצוות כנזכר לעיל. הנגשים ללימוד בספרים אלו לפני שלמד כראוי לפחות את חמשת חומשי התורה (אם לא את כל כ"ד כתבי הקדש), עלולים לגשת לקיום המצוות בצורה מעוותת ולא נכונה, לעתים עד כדי סילוף המצוות רח"ל. ואכמ"ל. בעלון מס' 1 נתתי דוגמאות לגישה מסויימת הנפוצה כיום בעניין. ע"ש.

אני מניח שרוב קוראי העלון למדו כבר את חמשת חומשי התורה, אך תמיד יש לחזור על הלימוד. תקנה אחת תקנו לנו חז"ל בעניין: קריאת שנים מקרא ואחד תרגום. את המקרא והתרגום יש לקרא ולהבין. הדבר פשוט שבכל לימוד שהוא בכל תחום, יש להבין את החומר תוך כדי קריאה. בזמננו יש רבים הלומדים בצורה לא נכונה: בלי לשים לב קוראים הם את הטקסט בלי להבין, ואח"כ מנסים להסביר לעצמם מה קראו (לפעמים תוך כדי קריאה בדברי המפרשים). יש מהם העושים כך אף בתפילה, אומרים את נוסח התפילה, ועוצרים כל פעם כדי להבין מה אמרו. על שרש התופעה ועל השלכותיה עמדתי כבר במקום אחר. כל בר דעת מבין כי בקריאת שמו"ת אין כל מקום לצורת לימוד כזו (כאמור, לתופעה זו אין מקום כלל, אך ממש מגוחך מה שיש העושים כן בקריאת שמו"ת). כתוצאה מיחס לא נכון לתקנת קריאת שמו"ת, יש רבים המזלזלים ממש בקריאה זו (כלומר: הם מסכימים שזו חובה, אך ממעטים בערכה), ולפעמים גורמים אף לאחרים לזלזל.

לימוד תשב"ר

עניין נוסף השייך ללימוד פרשת בראשית, למעשה תכנתי לכתוב על כך בתחלת חדש אלול, אך לא אסתייעא מלתא. אכתוב על כך כעת, ותהיה בכך תועלת אי"ה לשנים הבאות:

פרשת בראשית נקראת בכל שנה בשבת שאחרי שמיני עצרת. מה שאומר שבכל שנה אין יותר מחמשה ימים בהם לומדים הילדים בתלמוד תורה מזמן חזרתם מהחופש ועד שבת בראשית. במוסדות רבים לומדים עם הילדים הרכים את ענייני מעשה בראשית רק בשבוע של פרשת נח. מתי ילמדו פרשת נח? אולי בשבוע של פרשת לך לך? לעתים כמעט ואין מוקדש זמן ראוי ללימוד פרשת בראשית בה נמצאים יסודות האמונה.

כמי שזוכה ללמד ילדי ישראל בגיל הרך שהוא ממש תחלת חינוכם לתורה ולמצוות, אני נוהג ללמד את תלמידי את כל ענייני פרשת בראשית, כבר במהלך חדש אלול יחד עם לימוד ענייני החגים (אגב, משום מה יש תלמודי תורה רבים בהם לא נותנים משקל כמעט לחג הסוכות, כי בימים שבין יו"כ לסוכות לא מתקיימים לימודים ברוב תלמודי התורה). לכל מלמד יש את הדרך שלו המתאימה לו והמתאימה לתלמידיו, אך אציין כאן כיצד אני נוהג, וכל אחד יתאים זאת לדרך הנראית מתאימה לו, כמובן שההבדלים בין הגילאים משליכים גם על הזמן הנדרש לכל גיל: למעשה, אני נוהג בכיתתי לחלק את ענייני מעשה בראשית לארבעה חלקים: בשבוע הראשון של חדש אלול, אני מלמד על מעשה יום ראשון ושני, בשבוע השני על מעשה יום שלישי ורביעי, בשבוע השלישי על מעשה יום חמישי

וששי, ובשבוע הרביעי על ענייני השבת וכן על חטא אדם הראשון. בשבוע שאח"כ אני מתמקד בחזרה על כל החומר הנלמד. כמובן שגם זה משתנה משנה לשנה, בהתאם לקביעות המועדות.

כאן יש לציין פרט נוסף, שב"ה בשנים האחרונות משתפר במוסדות חרדיים רבים: ימי החופשה ברוב מוסדות הלימוד שאינם מהזרם החרדי (וכן ברוב בתי ספר של בנות, אף בצבור החרדי), נקבעים ימי החופשה לפי התאריך הנוצרי. מה שגורם שבשנים מסוימות מצטמצם מאד זמן הלימוד על ענייני החגים. הפתרון לכך פשוט: ניתן לשנות את זמני החופשה ולהתאימם ללוח היהודי. עמי בכתובים תכנית מפורטת לשינוי ימי החופשה בלי להחסיר מהם (אם אכן מיישהו חושב שבני הנוער באמת זקוקים לחדשיים חופש גדול...), למשל: סיום שנת הלימודים בז' או ח' תמוז, ותחלת שנה"ל בז' אלול, את השבוע ש"הפסידו" ניתן להשלים בשבוע חופש אחר חג הפסח (אגב, בתקופה המדוברת יש הרבה מה לראות ולהנות בנופי ארצנו הקדושה והטובה).

גן עדן רוחני או גשמי

אחת הטעויות (המצויה לפעמים גם אצל רבים מיושבי בית המדרש) בהן נתקלתי היא: תרגום לא נכון של המושג 'גן עדן' המופיע בפרשתנו. אנו רגילים לדבר על גן עדן בו מקבלים הצדיקים שכרם, וכך רבים מפרשים את גן עדן הנזכר בפרשתנו כמשהו רוחני בלבד (ואח"כ מנסים להסביר כיצד זה מתחבר עם הנהרות המוכרים לנו כנהרות גשמיים). כמובן שהמושג גן עדן הרוחני הוא כמשל לגן עד הגשמי בו היה אדם הראשון. צריך מאד לשים לב לכך, בפרט כשלומדים חומש עם הילדים הרכים (והלוואי שלא יטעו בכך הבוגרים).

היכן היה גן עדן? האם יש בכך נפק"מ? אך אביא כאן ביאור נפלא שכתב ידיד נפשי הגר"א ובר שליט"א איש ירושלים והמקדש:

יש ד' נהרות שיוצאים מגן עדן פישון (אב"ע בשם הגאון - הכוונה לרס"ג - זה נילוס) בדרום מערב, גיחון סביב כוש שזה דרום הארץ (באב"ע כתב בשם הגאון מזרח דרום, אבל כמדומה שכוש הוא דרומית למצרים), חידקל הוא לצפון מזרח ארץ ישראל שהרי הוא מגיע מזרחית לאשור, וכן פרת לצפון מזרח הארץ, ואם זה ד' הנהרות שיוצאות מגן עדן באב"ע א"כ גן עדן נמצא במרכזם וזה יוצא בארץ ישראל. בירושלים יש נחל גיחון דרומית לירושלים (כבר העיר בזה באב"ע בשם הגאון), ונחל פרת צפונית מזרחית לירושלים, וא"כ ירושלים היא מרכז העניין. ונאמר כי נחם ה' ציון וגו' וישם מדבריה כעדרן וערבתה כגן ה' שזה גן עדן וממילא ירושלים שם נמצא גן עדן התחתון, ורמז לעניין זה קדש הקדשים שהוא עדר וממנו יוצא נהר זה ההיכל להשקות את הגן זה החצר [או בין האולם ולמזבח] ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים זה עזרת נשים עם ד' לשכותיה [או המזבח עם ד' קרנות]. וה' שם את האדם בגן של עדן לעבדה ולשמרה ואמרו במדרש רבה שזה עבודת הקרבנות, וההמשך שגורש האדם יש את להט החרב המתהפכת אלו מלאכי חבלה שמונעים מלהתקרב לגן עדן.

אמרו חכמים (ירושלמי נזיר ז ב) אמר רבי יודה בן פזי מלא תרווד אחד נטל הקדוש ברוך הוא ממקום המזבח וברא בו אדם הראשון, והרמב"ם (פרק ב' מבית הבחירה) כתב 'וכו הקריב אדם הראשון קרבן כשנברא ומשם נברא, אמרו חכמים אדם ממקום כפרתו נברא', ואם כן בריאת אדם הוא ממקום המזבח ושם הונח בגן עדן שזה מקום הקרבנות ושם נמצא עץ הדעת והחכמה והחיים. והוא מה שאמר דוד בתהילים פ"י שם צָנְהָה ה' אֶת הַבְּרָכָה חַיִּים עַד הָעוֹלָם, וזה עץ החיים שבתוך הגן, וכתב האב"ע שמקום האדמה שנברא ממנה אדם קרוב לגן עדן ויש אומרים שהאדמה זה ארץ ישראל והנה שכחו ויהי כנסעם מקדם, וא"כ הסכים עם זה הביאור, אבל נראה שהקדמונים ככה הבינו בביאור התורה, וכבר האריכו הקדמונים סוד מעשה בראשית טמון בפשטי המקראות ומהם יבין סודם. ע"פ זה יש לבאר עניין העצים שאכל מהם שזה הקרבנות הנאכלים, ועץ הדעת טוב ורע זה כנגד קרבן העולה ולכן אסור לו לאכול ממנו כמו שאר קדשים, וה' שהגיע לרוח היום ובתרגום 'למנח יומא' וביאר רש"י שזה ממערב נראה שהוא כיון ששכינה במערב ורמוז כאן מקום המקדש בקדש הקדשים. עד כאן דבריו הנפלאים. ויהי רצון שנזכה במהרה לראות בבניין בית מקדשנו.

ציון 3: בעניין זה מוקלטת הערה או הרחבה בקו השיעורים: 0773541079. כמ"כ אשתדל בל"נ להקליט תגובות להערות הקוראים. שלוחה 1: מאמרי המשך והרחבה לדברים שבעלונים. שלוחה 8: ניתן להקליט הודעות (ההודעה עצמה לא תושמע בקו). שלוחה 4: שיעורים וסיפורים לילדים (גיל הרך). שלוחה זו בבניה, אך ניתן כבר לשמוע בה שיעורים וסיפורים שונים.

להערות והארות בענייני העלון: יהונתן טימן קצות החשן 9/6 מודיעין עילית. 0527167567. דוא"ל: yn0527167567@gmail.com
ניתן לתרום (גם הנצחות לע"נ, להצלחת, וכד') בעמדות נדרים פלוס: 'עדת יראים-אושטרייך' לשונית 'תרומות עבור קונטרסים וחיבורים'

לע"נ

הרה"ג מנחם אריה ב"ר חיים יוסף שלזינגר זצ"ל

מחבר הספרים איל משלש ותבנית השלחן על הלכות שבת.

רק קהלת קדש חניכי הישיבות בקרית ישמח משה גני תקוה בה גדלתי.

לא החזיק טיבותא לנפשיה, האיר פנים לכל יהודי כקטן כגדול, והתנהג בצניעות וענווה כל ימיו. עבד את ה' בשמחה כראוי בקיום כל מצוות התורה ובהנהגת קהלתו ללא כל פשרות וללא פניות. אף אני הקטן חייב לו הכרת טובה מרובה ברוחניות ובגשמיות

נלב"ע ביום שמיני עצרת-שמחת התורה בה עסק כל ימיו